

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/102823,Ocalony-z-Kozielska.html>

Hm. Zdzisław Peszkowski z psem Billem. Rukadi, 1945 r. Zdjęcie pochodzące ze znajdującego się w zasobie Archiwum IPN w Warszawie zespołu: Koło Polaków z Indii 1942-1948

BIOGRAM / BIOGRAFIA

Ocalony z Kozielska

Autor: ANNA PŁOŃSKA 21.09.2023

Losy głęboko Zdzisława Peszkowskiego – uczestnika kampanii wrześniowej, instruktora harcerskiego i kapłana – toczyły się w sposób nadzwyczaj nieszablonowy. Jednak jest on najbardziej znany z głębokiego zaangażowania w walkę o pamięć o ofiarach Zbrodni Katyńskiej.

„Wołam dzisiaj jako świadek, jeniec Kozielska, ocalony od mordu katyńskiego. Wołam o prawdę i sprawiedliwość!”

- tymi słowami rozpoczyna się znany apel ks. Zdzisława Peszkowskiego, wygłoszony przez niego w Sejmie RP 22 marca 2005 r.

Ks. Peszkowski na świat przyszedł 23 sierpnia 1918 r. w Sanoku, jako pierwszy z trzech synów Zygmunta i Marii z d. Kudelska. Wielokrotnie podkreślał, że rodzina oraz środowisko miasta rodzinnego miały ogromny wpływ na ukształtowanie jego życiowej postawy. W podkarpackiej miejscowości mieszały się różne kultury. W Sanoku stacjonował 2. Pułk Strzelców Podhalańskich, a od 1888 r. prężnie działało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”.

Życiową pasją Zdzisława Peszkowskiego stało się harcerstwo, do którego wstąpił 1 listopada 1928 r. Z harcerzami przemierzył polskie pasma górskie, zwiedził Warszawę, uczestniczył w pogrzebie marszałka Józefa Piłsudskiego w Krakowie. Działalność w harcerstwie tak go pochłaniała, iż odbijało się to na wynikach w nauce. Podczas nauki w Gimnazjum Męskim im. Królowej Zofii w Sanoku prof. Wanic w żartobliwy sposób brał w obronę młodego Peszkowskiego, odpowiadając jego rodzicom, że ma on słabe oceny dlatego „Żeby nie popadł w pychę”¹.

Po zdaniu matury Peszkowski dostał się do Szkoły Podchorążych w Grudziądzu. W trakcie nauki nie zapomniał o swojej pasji - dla dzieci oficerów i podoficerów zorganizował „tajną” gromadę zuchów ułańskich, które, aby tylko znaleźć się w tajemniczym ruchu, poprawiały oceny.

Hm. Zdzisław Peszkowski w towarzystwie harcerzy. Osiedle Polskie w Valivade, 1945 r. Zdjęcie pochodzące ze znajdującego się w zasobie Archiwum IPN w Warszawie

zespołu: Koło Polaków z Indii

1942-1948

O krok od zguby

Po zakończeniu rocznej edukacji podchorąży Peszkowski został przydzielony do 20. Pułku Ułanów im. Króla Jana III Sobieskiego w Rzeszowie i w jego szeregach służył w kampanii wrześniowej. 20 września 1939 r., wobec ataku Armii Czerwonej, pułk skapitulował w miejscowości Pomorzany, a Peszkowski – ze względu na delikatne dłonie – znalazł się w grupie oficerów polskich, którzy dostali się do niewoli sowieckiej. Osadzony został w obozie w Kozielsku.

Nazwisko Zdzisława Peszkowskiego omyłkowo znalazło się na liście katyńskiej opublikowanej przez Niemców w marcu 1943 r. Błąd ten wynikał z faktu, iż podarował on swój koc (oznaczony jego danymi) przyjacielowi – pchor. Juliuszowi Bakoniowi. Owinięte w ten koc ciało pchor. Bakonia zostało odnalezione podczas przeprowadzanej wówczas ekshumacji i niewłaściwie zidentyfikowane.

Hm. Zdzisław Peszkowski w towarzystwie harcerzy z Kręgu Pracy. Rukadi, 1945 r. Zdjęcie pochodzące ze znajdującego się w zasobie Archiwum IPN w Warszawie zespołu: Koło Polaków z Indii 1942-1948

W maju 1940 r. Zdzisław Peszkowski wyjechał ostatnim transportem z Kozielska, najpierw do obozu w Pawliszczewie Borze, a następnie do Gрязowca, gdzie doczekał podpisania układu Sikorski-Majski i ogłoszenia tzw. „amnestii”.

25 sierpnia 1941 r. polskich żołnierzy osadzonych w Gрязowcu odwiedził gen. Władysław Anders:

„Nikt z nas nie zapomni tego widoku. Wysoki, blady, wsparty na grubej lasce szedł generał Anders [...]. Wita nas w imieniu Naczelnego Wodza, generała Sikorskiego, i oświadcza, że rozpoczyna organizowanie Armii Polskiej w ZSRR. Mówi nam, że jesteśmy załączkiem tej armii”².

Podczas formowania się Armii Andersa Peszkowski zasilił szeregi odtwarzanego 1. Pułku Ułanów Krechowieckich. W Wielką Środę 1942 roku, wraz ze współtowarzyszami broni, w ramach ewakuacji Armii Andersa z ZSRR, opuścił „niehumanitarną ziemię” i przez Morze Kaspijskie udał się do Iranu.

Hm. Zdzisław Peszkowski z psem Billem. Rukadi, 1945 r. Zdjęcie pochodzące ze znajdującego się w zasobie Archiwum IPN w Warszawie zespołu: Koło Polaków z Indii 1942-1948

Druh Ryś

W 1943 r. dowództwo 2. Korpusu Polskiego, wykorzystując umiejętności i wiedzę Peszkowskiego z zakresu pracy harcerskiej, oddelegowało go do pracy z młodzieżą – działał w Iranie, Palestynie i Afryce.

W maju 1944 r. do Indii przybyła Ekipa Wizytatorów Wychowania Harcerskiego w składzie: hm. Bronisław Pancewicz (ps. „Samotny Wilk”) oraz hm. Zdzisław Peszkowski (ps. „Ryś Zuch”, zwany też przez uchodźców „Druhem Rysiem”). Instruktorzy harcerscy za swoją siedzibę obrali sobie największy ośrodek uchodźstwa

polskiego na terenie Półwyspu Indyjskiego, tj. Osiedle Polskie w Valivade koło Kolhapuru.

Hm. Zdzisław Peszkowski (w turbanie). Osiedle Polskie w Valivade, 1947 r. Zdjęcie pochodzące ze znajdującego się w zasobie Archiwum IPN w Warszawie zespołu: Koło Polaków z Indii 1942-1948

Hm. Peszkowski, dzięki pełnej energii osobowości, wielu pomysłom, ale i wymogom, jakie stawiał swoim podopiecznym, zarówno chłopcom, jak i dziewczętom, zaskarbił sobie ogromną popularność. W jednej z ankiet wypełnianych na zakończenie kursu harcerskiego nieznana z imienia i nazwiska harcerka napisała:

„Druh Ryś [...] był przeze mnie podziwiany ze swym »W sercu zawsze miej pogodę i rozpromienioną twarz«. Oprócz ognisk lubię ćwiczenia terenowe, ćwiczenia karkołomne z dh. Rysiem i dyscyplinę. Takiej w obozowych drużynach nigdy nie było”.

Harc mistrz Peszkowski opuścił Indie w sierpniu 1947 r. O jego wyjeździe informowała polska prasa,

zamieszczając podziękowania za poświęcenie i zaangażowanie w pracę z młodzieżą polską³.

Udał się najpierw do Anglii, skąd wyjechał do Stanów Zjednoczonych. W 1950 roku wstąpił do Polskiego Seminarium Duchownego w Orchard Lake i po czterech latach przyjął święcenia kapłańskie w katedrze w Detroit. Ze względu na swoją służbę w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie, aktywne włączenie się w organizowanie obchodów milenijnych Chrztu Polski oraz organizowanie wycieczek polonijnych do ojczyzny, stał się obiektem zainteresowania organów bezpieczeństwa PRL.

**Zdzisław Peszkowski podczas
święceń diakonatu. USA, 1953 r.**

**Zdjęcie pochodzące ze
znajdującego się w zasobie
Archiwum IPN w Warszawie
zespołu: Koło Polaków z Indii
1942-1948**

„... i ujrzałem doły śmierci”

W 1988 r. ks. Peszkowski po raz pierwszy stanął nad grobami w Katyniu. Od tego momentu, aż do ostatnich dni życia, angażował się w upamiętnianie zbrodni katyńskiej, m.in. w latach 90. XX w. brał udział w pracach ekshumacyjnych, w trakcie których każdą z wydobytych czaszek błogosławił.

„Przecież za każdą najmniejszą kosteczką wydobytą z ziemi, stoi człowiek. Dziękuję Bogu za łaskę, że

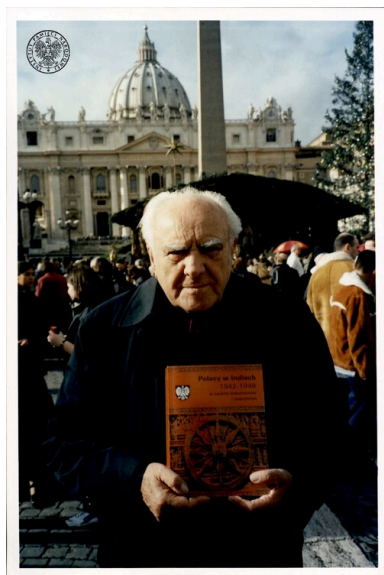

mogłem tutaj przyjść jako kapłan. Może po to ocalałem?”⁴.

Ponadto ks. Peszkowski był założycielem i prezesem Fundacji „Golgota Wschodu”, kapłanem Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie, Naczelnym Kapłanem ZHP poza granicami Polski. Uczestniczył w licznych konferencjach i spotkaniach poświęconych martyrologii Polaków – m.in. z jego inicjatywy rok 1995 ogłoszony został Rokiem Katyńskim. 28 lipca 2000 r. uczestniczył w uroczystości otwarcia i poświęcenia Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu.

Serce harcerza, ułana – ks. Zdzisław Peszkowski – przestało bić 8 października 2007 r. Na jego krypcie w Panteonie Wielkich Polaków w Świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie umieszczona została inskrypcja – harcerskie pozdrowienie:

„Czuwaj!”.

Ks. Zdzisław Peszkowski w Rzymie, 2001 r. Zdjęcie pochodzące ze znajdującego się w zasobie Archiwum IPN w

**Warszawie zespołu: Koło Polaków
z Indii 1942-1948**

**Jan Paweł II błogosławi obraz
Matki Bożej Katyńskiej autorstwa
Stanisława Bałosa. Rzym, 17 maja
1989 r. Zdjęcie pochodzące ze
znajdującego się w zasobie
Archiwum IPN w Warszawie
zespołu: Koło Polaków z Indii
1942-1948**

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

---

¹ Z. Peszkowski, „Z grodu nad krętym Sanem w szeroki świat”, Sanok 2004.

² Z. Peszkowski, „Wspomnienia jeńca z Kozielska”, Wrocław 1992.

³ „Polak w Indiach”, 1947, nr 19.

⁴ Z. Peszkowski, „... i ujrzałem doły śmierci. Charków-Miednoje-Katyń”, Śrem 1993.

COFNIJ SIĘ